

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Metody paleolitického výzkumu

Ondřej Mlejnek

27.11.2012

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Typologie

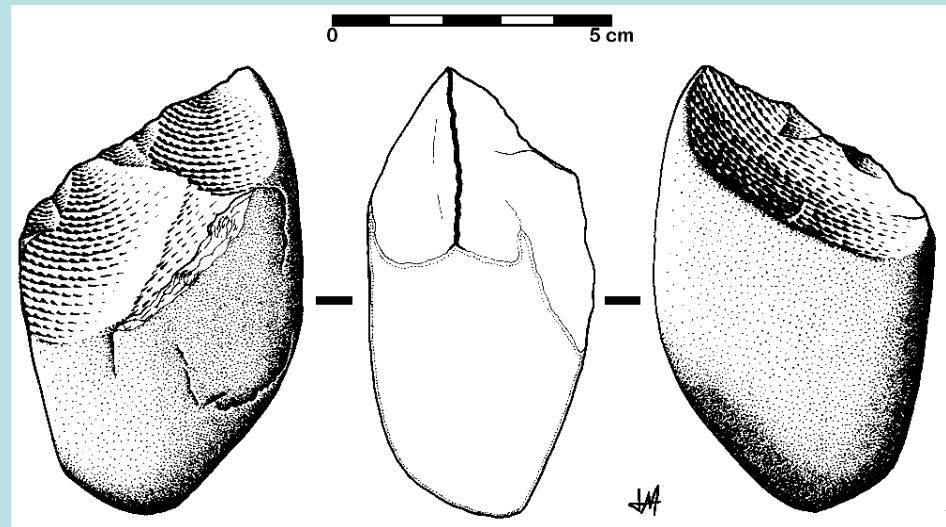
Typologie nástrojů štípané industrie

Typologie

- Typologie – metoda třídění artefaktů podle tvaru, materiálu, výzdoby atp.
- Typ – referenční standart, z řeckého typus - pravzor, vzor, otisk, model, základní tvar několika věcí téhož druhu
- Nástroj (funkčně) – jakýkoliv artefakt použitý k nějaké činnosti
- Nástroj (typologicky) – retušovaný artefakt

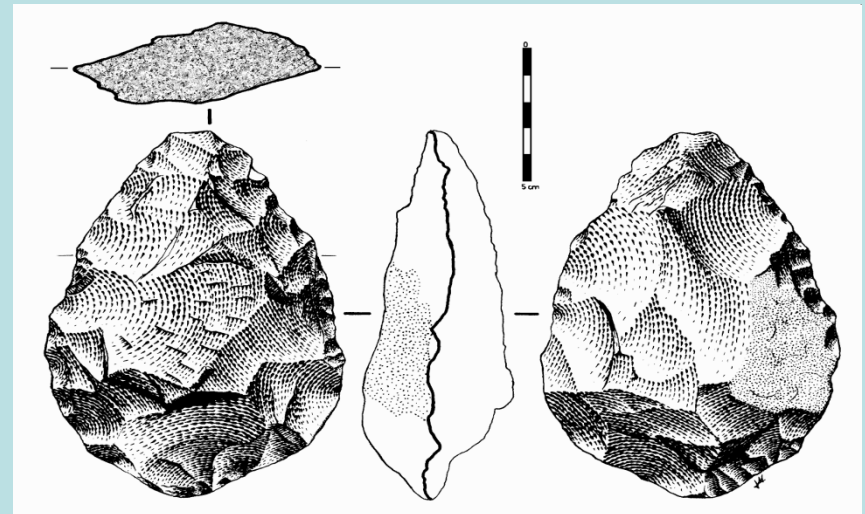
Starý paleolit

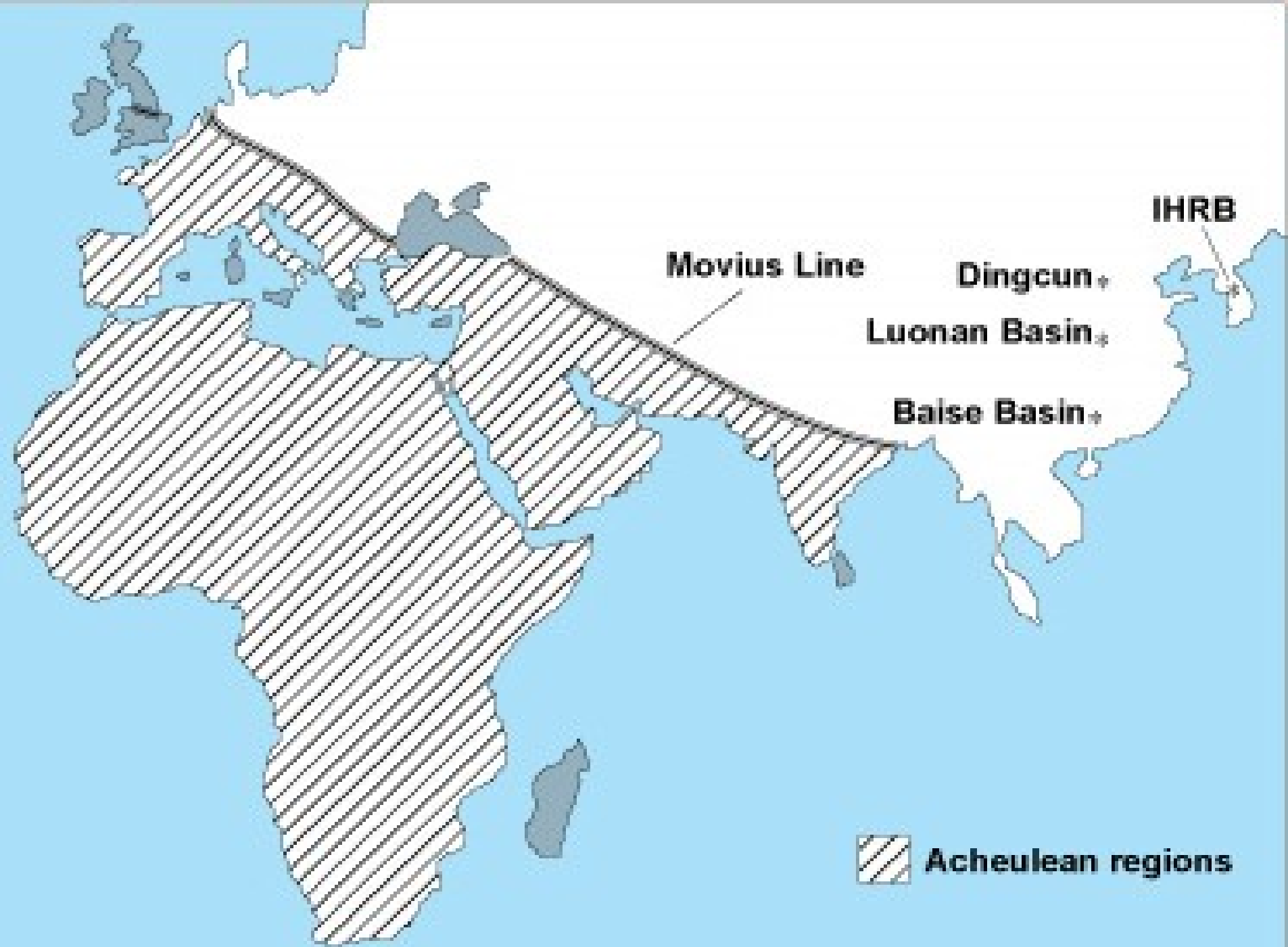
- Jednolící a dvoulící **sekáč** – chopper, chopping tool
- Jednoduchý univerzální nástroj
- Nejsnadnější způsob, jak získat ostrou hranu
- Objevuje se od oldowanu až po nejmladší období

Starý paleolit

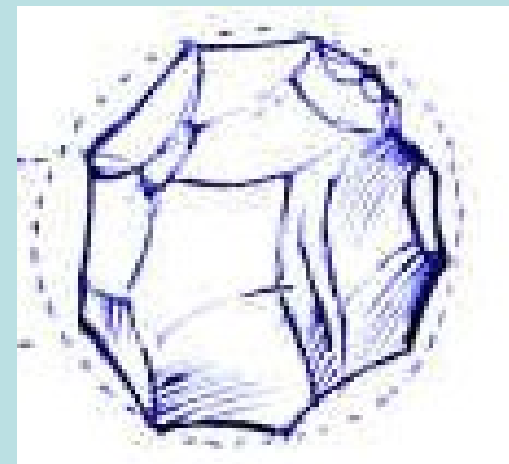
- **Pěstní klín** (hand axe)
- Typický pro kulturu acheuléenu, ale může se objevit i jinde
- Pěstní klíny se objevují západně od tzv. Movius line
- Některé jsou opracovány jen částečně, jiné po celém povrchu
- Pěstním klínům s odraženým hrotem se říká **cleavery**
- Jednalo se o univerzální nástroj

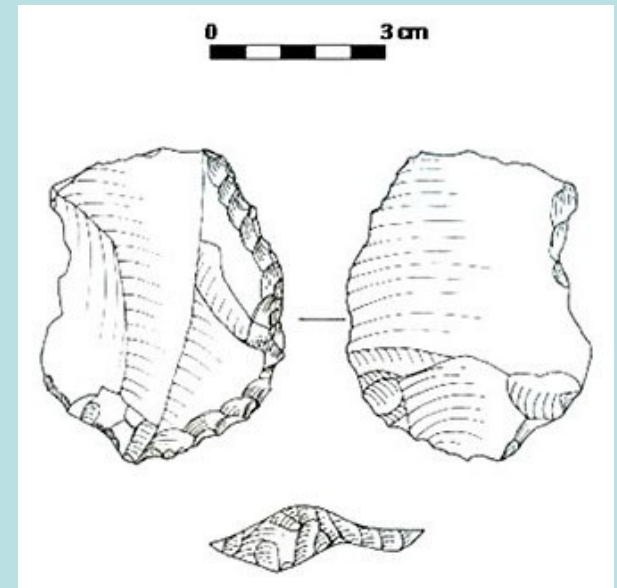
Starý paleolit

- Dalšími nástroji, které se objevovaly ve starém paleolitu jsou např. **vruby** (clactonské), **hroty** (tayacké), nebo jednoduchá **drásadla**
- Pro Afriku jsou typické tzv. **sféroidy**

Střední paleolit

- Charakteristickým typem pro střední paleolit jsou **drásadla** (side-scraper) – retušované ústěpy
- Drásadla lze dělit podle tvaru retušované hrany (konvexní, konkávní, úhlová, hrotitá) a podle počtu retušovaných hran (jednoduchá, dvojitá)
- Zvláštním typem drásadel jsou **drásadla typu Quina** – viz www.worldmuseumofman.org

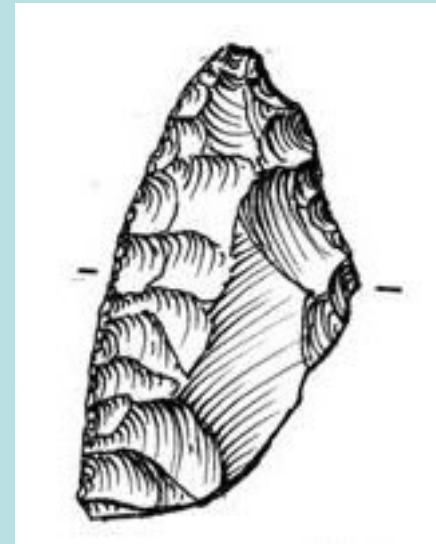
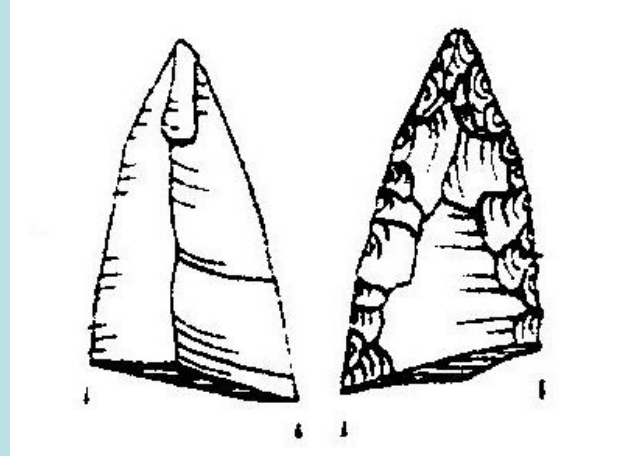
Střední paleolit

- Pro některé středopaleolitické kultury je typická bifaciální plošná retuš – **klíny, klínky a listovité hroty** (biface, wedge, leaf point)
- Jedná se opět o nástroje různých funkcí, někdy i více funkcí najednou

Střední paleolit

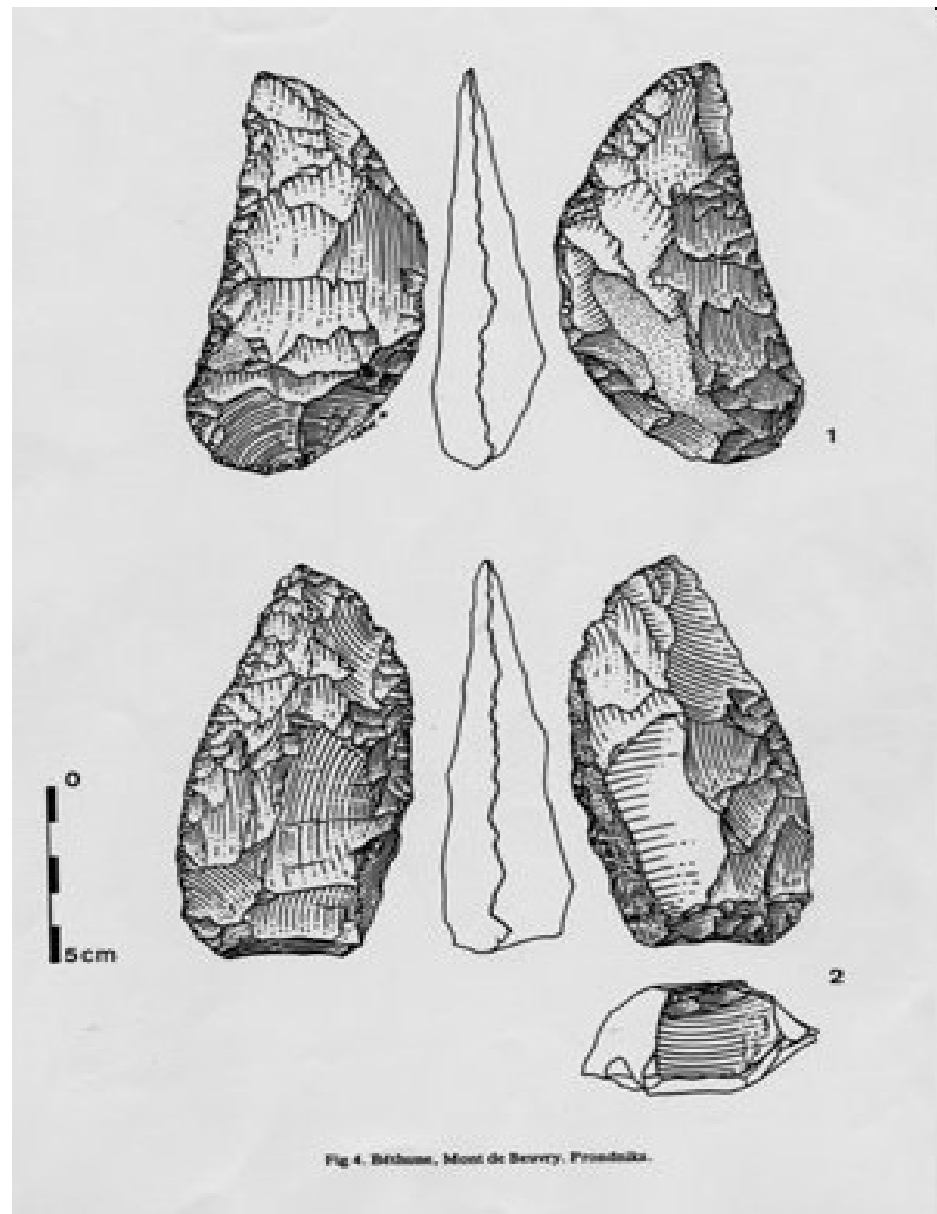
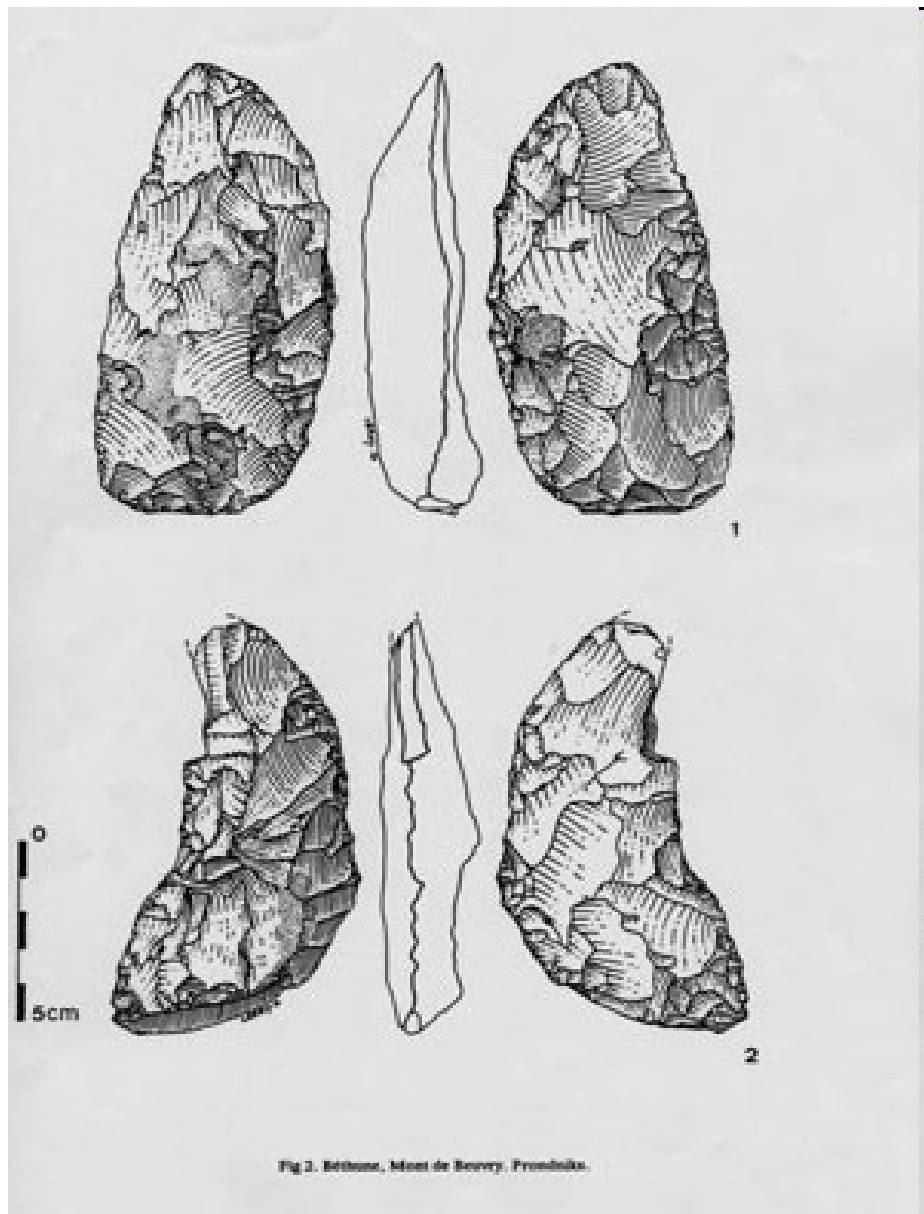
- Zvláštními typy plošně retušovaných nástrojů jsou **hroty typu Quinson** (ventrálně plošně retušované hroty) a **typu Jerzmanovice** (částečně plošně retušované hroty, často na čepelích)
- Zatímco hroty typu Quinson se objevují hlavně ve středním paleolitu a szeletieniu, jerzmanowické hroty jsou charakteristické pro jerzmanowicien

Střední paleolit

- Klínové nože (**Keilmesser**) jsou také typické zejména pro Micoquien
- Jedná se o asymetricky jednostranně retušované bifaciální nástroje
- Zvláštním typem je nůž typu Prádník, pro který je typický tzv. pararydlový úder

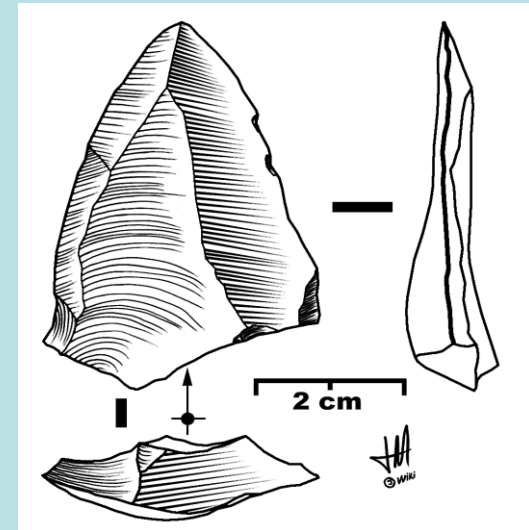
Střední paleolit

- Dalším typem hrotů jsou tzv. **moustérské hroty**
- Jedná se o úštěpy retušované do hrotu, zřejmě používané jako projektily
- Od hrotitých drásadel se liší tím, že retušované hrany svírají úhel ostřejší než 45
- Typické pro kulturu moustérien, objevují se však i jinde

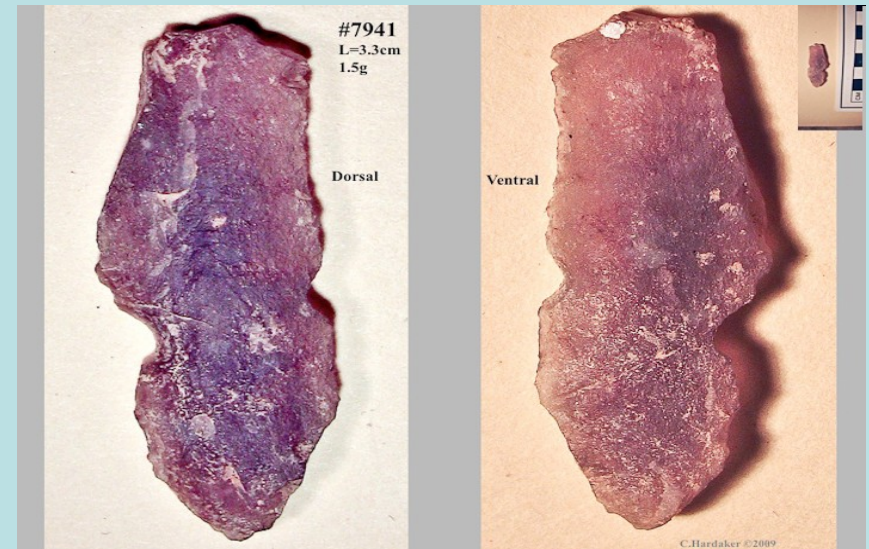
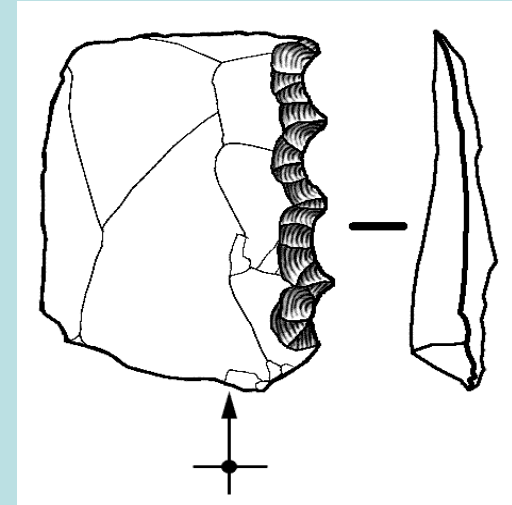
Střední paleolit

- Někdy bývají za nástroje považovány také produkty levalloiské technologie a to i bez retuše (levalloiské hroty, čepele, úštěpy)
- Některé levalloiské artefakty mohou být i retušovány

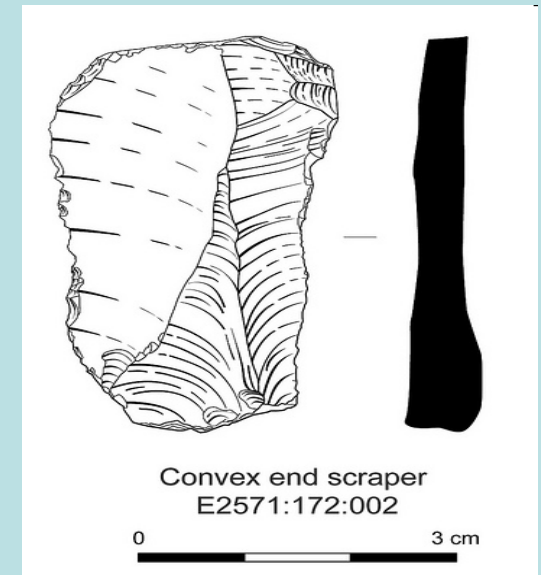
Střední paleolit

- Mezi středopaleolitickými nástroji se objevují také různé zoubkované retuše (denticulate) a vruby (notch)
- Někdy není jasné, zda zoubkované retuše jsou způsobeny lidmi, nebo přirozenými procesy

Mladý paleolit

- Mezi nejčastější mladopaleolitické typy patří **škrabadla** (end-scrapers)
- Škrabadla je možné rozeznat podle obloukovitě retušované škrabadlové hlavice většinou v distální části ústěpu nebo čepele
- Škrabadla lze dělit např. na ústěpová, čepelová, vysoká, nízká, kýlovitá, vyčnělá, s raménkem, nehtovitá, okrouhlá atd.

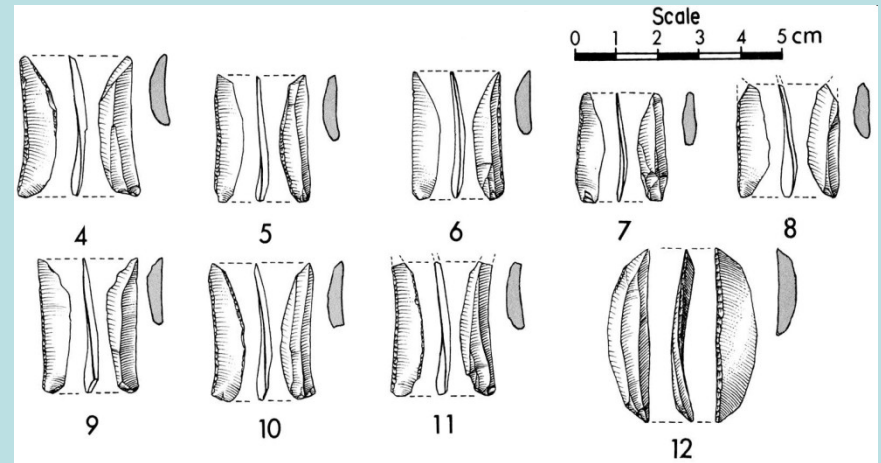
Mladý paleolit

- Mezi aurignacké typy škrabadel patří vysoká, kýlovitá a vyčnělá škrabadla a také škrabadla s raménkem
- Mnohá z těchto škrabadel sloužila jako jádra pro těžbu drobných čepelek, které sloužily k výrobě čepelek typu Dufour nebo hrotů typu Krems

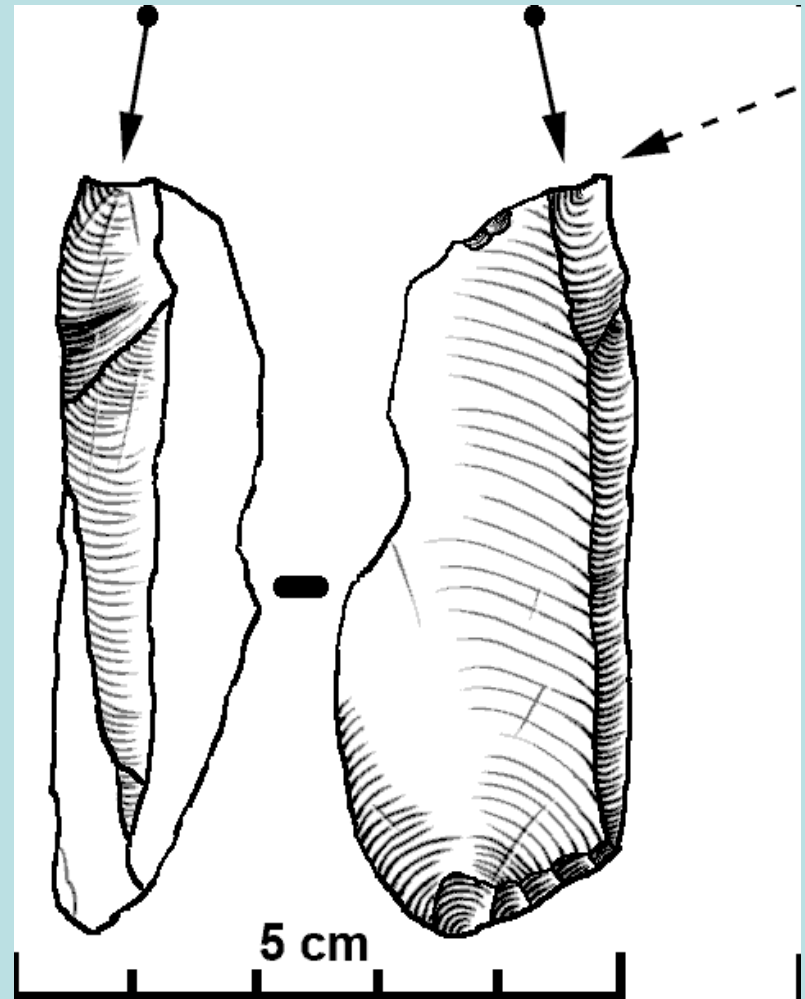
Mladý paleolit

- Produktem těžby z aurignackých škrabadel a rydel mohou být **čepelky typu Dufour** a **hroty typu Krems**
- Čepelky typu Dufour bývají spojovány se starším aurignaciem a jsou typické střídavou ventro-dorsální retuší

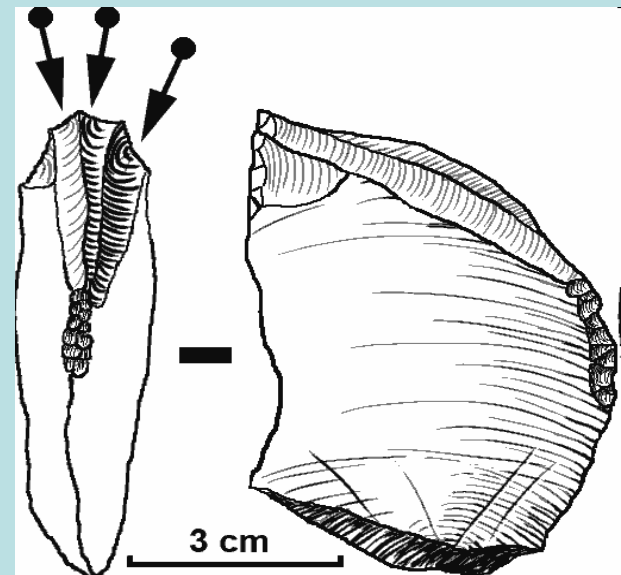
Mladý paleolit

- Další mladopaleolitickou skupinou nástrojů jsou **rydla** (burins), která vznikají tzv. rydlovým úderem na retušovanou plochu, případně na lom
- Odpadem je rydlový odštěp (**burin spall**)
- Funkční částí rydla je ostrá hrana vzniklá rydlovým úderem
- Rydla byla používána zejména k opracování kosti (rytí, vrtání), specifická je tzv. Spanntechnik pro získávání štěpin ze sobích parohů

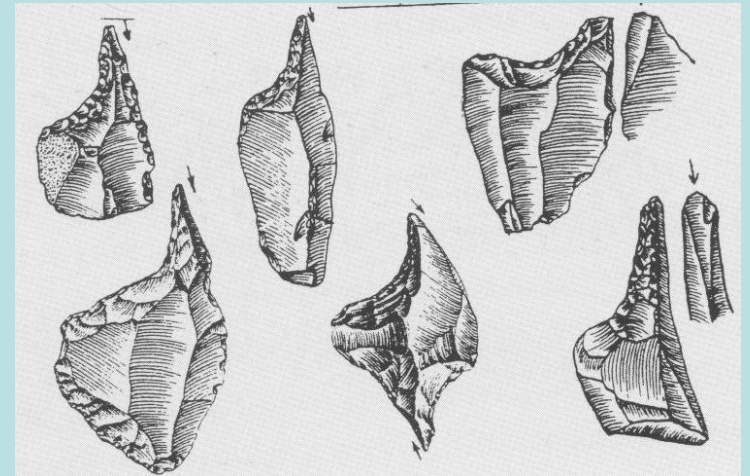
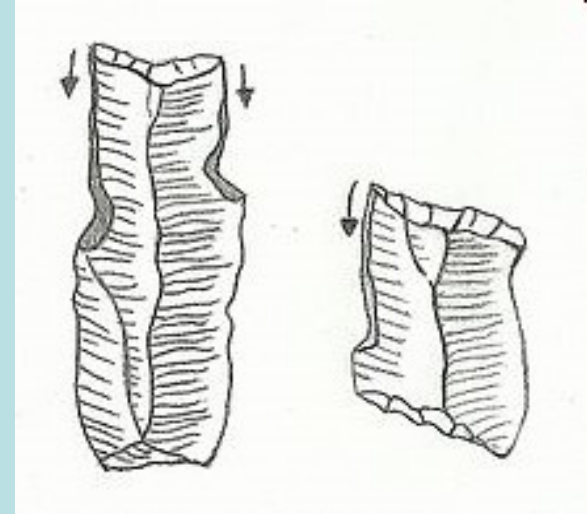
Mladý paleolit

- Rydla lze dělit na hranová, klínová a rydla na lomu, dále na příčná, polyedrická, kanelovaná, vícenásobná a kombinovaná
- Hranová rydla můžeme dělit podle tvaru retuše na rydla na konvexní, přímé, nebo konkávní retuši
- Klínová rydla lze dělit na středová a boční

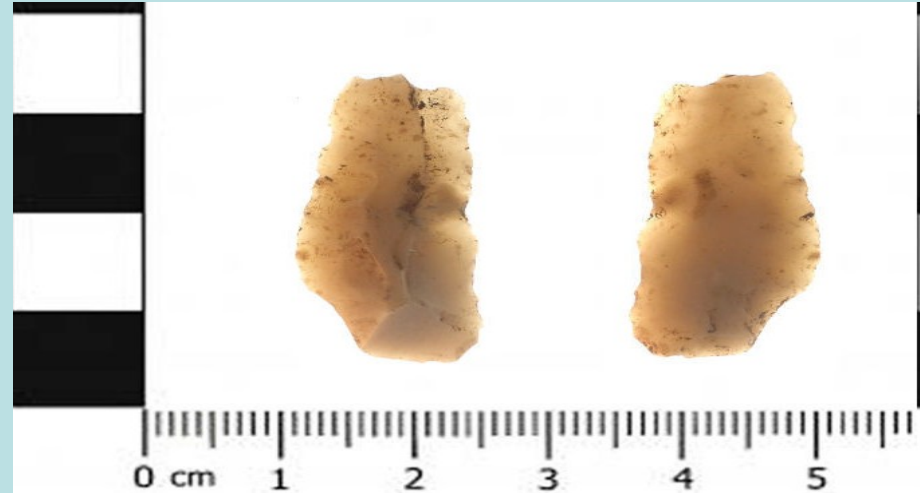
Mladý paleolit

- Ke zvláštním typům rydel patří např. gravettské **rydlo typu Noailles** nebo magdalénské **rydlo typu Lacan**
- V případě rydla typu Noailles jsou vedeny údery na všechny čtyři rohy a v případě typu Lacan je rydlový úder veden na vrtáček

Mladý paleolit

- Četnou skupinou jsou také **retušované čepelky** a čepelky (truncated blade)
- Může se jednat o jednostraně či oboustraně laterálně retušované čepelky, případně o příčně retušované čepelky
- Zvláštní skupinou jsou čepelky a čepelky s otupující retuší – **otupené čepelky** (backed blade) typické pro gravettien a magdalénien
- Retuše na čepelích mohou být opět konvexní, konkávní či přímé
- Je pravděpodobné, že mnohé fragmenty retušovaných čepelí mohly být původně škrabadly či rydly

Mladý paleolit

- Časté jsou také **čepelové hroty** (blade points)
- Může se jednat o konvergentně retušované čepelové hroty, případně o otupené **hroty typu La Gravette** (typické pro gravettien) a o **hroty s vrubem** (shouldered point) – typické pro mladý gravettien

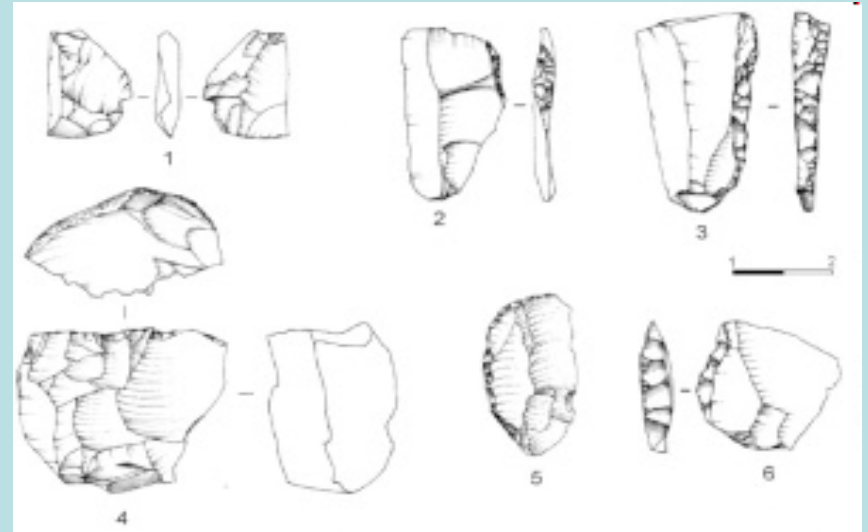
Mladý paleolit

- Vrtáky, vrtáčky (borer) jsou typické hlavně pro magdalénien
- Hrubé vrtáky se objevují už i dříve
- Vrtáky se používaly hlavně k perforaci předmětů
- Vrtáky mohou být i velice jemné, krčkovité, několikanásobné atd.

Mladý paleolit

- **Odštěpovače** (splintered piece), **dláta** a **kostěnkovské nože** zřejmě souvisí se štěpením kostí
- Mohou ale také souviset s odštěpováním drobných úštěpů
- **Oškrabovač** je úštěp jemně retušovaný po celém obvodu

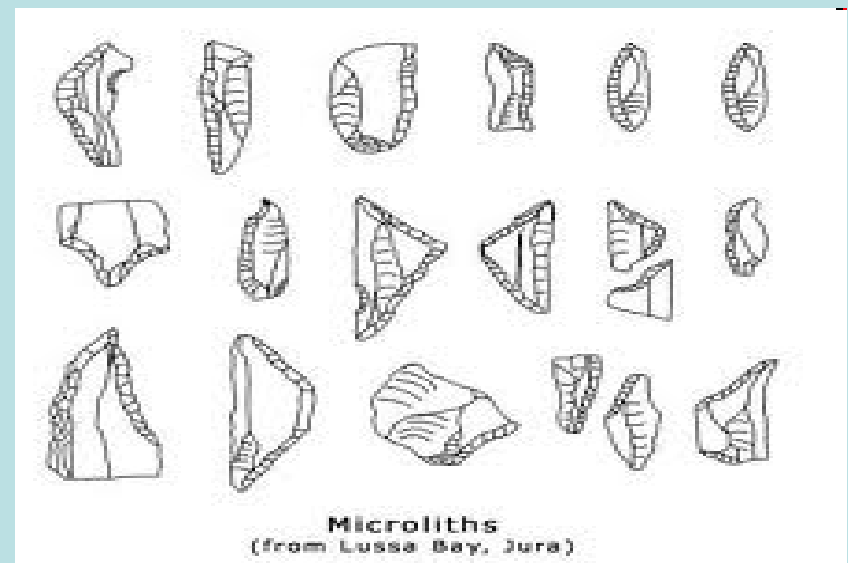
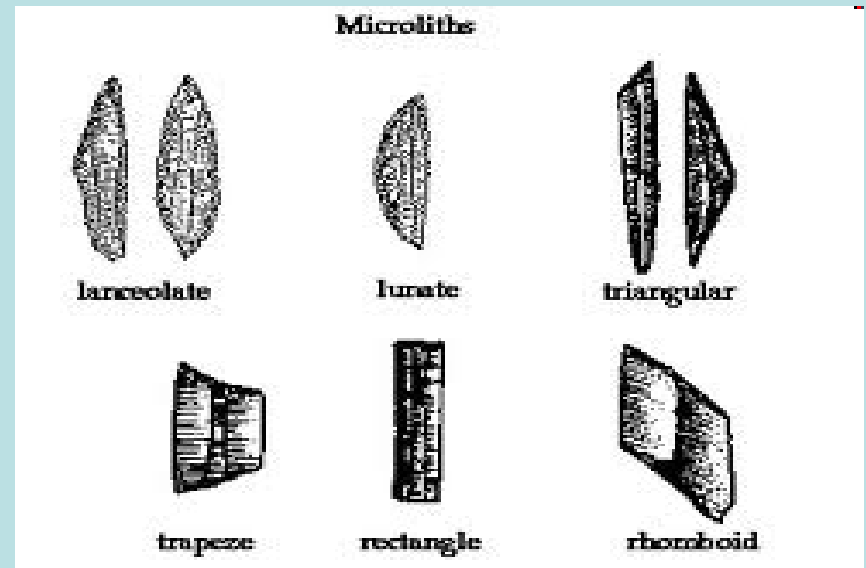
Pozdní paleolit

- Pro pozdní paleolit jsou typická krátká škrabadla, nevýrazná rydla a charakteristické typy projektilů
- K projektilům patří zejména **obloukovité nožíky** (Federmesser) a hroty s řapem (azillienské, ahrensburgirenské atd.)

Mezolit

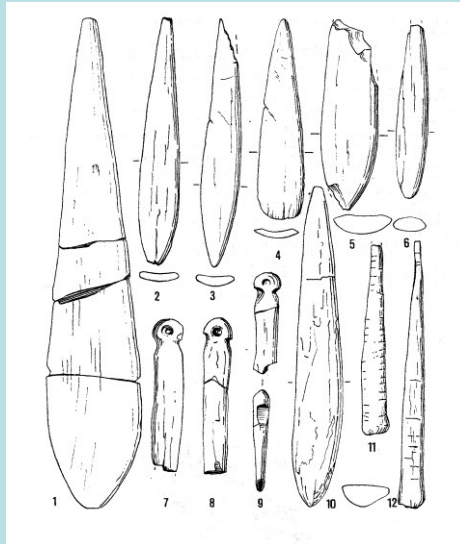
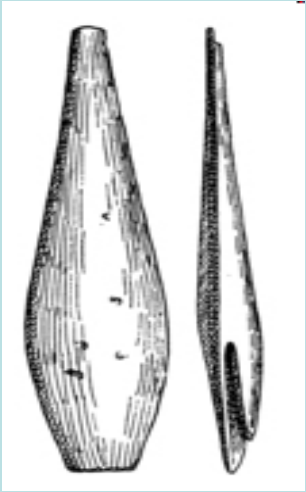
- Pro mezolit jsou typické různé druhy **mikrolitů** (otupené čepelky, pilky, segmenty, trojúhelníčky, trapézy a rhomby), ze kterých se skládaly složené nástroje
- Některé typy mikrolitů (pilky, čepelky) se ale objevují již v mladém paleolitu (pavlovien)

Typologie kostěných nástrojů

- Kostěné nástroje opracované po celém povrchu se objevují až v mladém paleolitu
- Často se jedná o projektily – **hroty s rozštěpenou bází a mladečské hroty** v aurignacienu, **cylindrické hroty** v gravettienu, **hroty s krevní rýhou se středními dílci a harpuny** v magdalénienu
- K dalším kostěným nástrojům patří **hladidla, lopatky, spatuly, vrhače kopí** a další

Typologie kostěné industrie

Literatura

- **BORDES, F. 1961:** *Typologie du Paléolithique ancien et moyen*, Delmas, Publications de l'Institut de Préhistoire de l'Université de Bordeaux, Mémoire n 1.
- **KLÍMA, B. 1956:** Statistická metoda – pomůcka při hodnocení paleolitických kamenných industrií. Návrh české terminologie mladopaleolitických kamenných nástrojů, *Památky archeologické* 47, 193-209.
- **SKLENÁŘ, K., HARTL, J. 1989:** *Archeologický slovník 1. Kamenné artefakty*, Praha.
- **SONNEVILLE-BORDES, D. de & PERROT J. 1954–1956:** Lexique typologique du Paléolithique supérieur. *Bulletin de la Société Préhistorique Française* 51: 327-335 .

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Děkuji za pozornost

